

О.С. Мазуркевич,

голова громадської організації "Конституційне Право" м. Славута

КОНСТИТУЦІЯ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

Одним з основних аспектів здорового способу життя людини є стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної ситуації та виникненню небезпеки для здоров'я людей.

Усі процеси в біосфері взаємозалежні. Людство - лише незначна частина біосфери, а людина є лише одним із видів органічного життя - *Homo sapiens* (людина розумна). Розум виділив людину з тваринного світу і дав їй величезну могутність. Людина впродовж століть прагнула не пристосуватися до природного середовища, а зробити його зручним для свого існування. Тепер ми усвідомили, що будь-яка діяльність людини впливає на навколишнє середовище, а погіршення стану біосфери небезпечно для всіх живих істот, у тому числі і для людини. Всебічне вивчення людини, її взаємовідносин із навколишнім світом призвели до розуміння, що здоров'я - це не тільки відсутність хвороб, але і фізичний, психічний і соціальний добробут людини. Здоров'я - це капітал, даний нам не тільки природою від народження, але і тими умовами, у яких ми живемо.

Екологія людини розглядає людський організм і середовище його існування в єдності як цілісну систему, в якій істотно значення мають не лише складові елементи, але й їхній зв'язок, характер і динаміка цього зв'язку. Таке вивчення системи „людина – середовище” не характерне для жодної з інших дисциплін, понятійні засоби яких розраховані на виділення окремих елементів і роз'єднане вивчення їхніх властивостей та будови.

Виходячи з цього, *об'єктом* вивчення екології людини слід вважати систему „людина - навколишнє середовище”, або антропоєкосистему, що є територіальною системою, в межах якої однотипна (міська, сільська тощо) людська популяція взаємодіє з відносно однорідним навколишнім середовищем і критерієм ефективності функціонування якої є високий рівень здоров'я населення.

Можна образно сказати, що людина - дитя природи і не може існувати поза нею. За словами М. Рильського, природа є вічним джерелом нашого життя й творчості. Як показують численні незаперечні факти, тривала

ізоляція від природного середовища викликає не лише фізичні, а й психічні захворювання людей, не кажучи вже про падіння їхньої моральності. Треба твердо уяснити, що єдиний шлях до виживання людства - це збереження природи нашої планети.

Комплексним показником, що характеризує стан будь-якої людської популяції, є рівень здоров'я її представників. За сучасними уявленнями *здоров'я - це природний стан організму, що характеризується його повною рівновагою з біосферою й відсутністю будь-яких хворобливих змін*. Офіційне визначення здоров'я Всесвітньою організацією охорони здоров'я звучить так: „здоров'я - стан повного фізичного, духовного і соціального добробуту, а не лише відсутність захворювання або фізичних дефектів”.

На сучасному етапі розвитку екології людини більш конкретизованим головним завданням є:

- створення антропоєкологічного моніторингу - системи спостережень за змінами процесів життєдіяльності людей зв'язку з дією на них різних факторів навколишнього середовища, а також спостережень та оцінок умов середовища, які впливають на здоров'я населення, зумовлюють поширення захворювань;
- складання медико-географічних карт, що відображають територіальну диференціацію захворювань населення пов'язаних із погіршенням якості навколишнього середовища;
- зіставлення медико-географічних карт з картами забруднення навколишнього середовища й встановлення кореляційної залежності між характером і ступенем забруднення різних природних компонентів соціоекосистем та відповідними захворюваннями населення; визначення науково обґрунтованих значень гранично допустимих техногенних навантажень на людський організм.

Гарантом вирішення даних завдань в Україні є Конституція України, яка чітко визначає, що людина, її життя й здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною

законодавча база (екологічне

Екологічне право – це система правових норм, якими регулюються суспільні відносини, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища й раціонального використання природних ресурсів. До складу системи входять такі галузі права, як земельне, водне, лісове, гірське право та деякі інші галузі права, якими регулюються відносини з охорони й раціонального використання певних видів природних ресурсів.

Охорона навколишнього природного середовища – це одна зі складових раціонального природокористування. Здійснюється вона в тому числі й правовими, засобами. Для цього у правових формах захищаються переважно всі компоненти, що складають природне середовище.

Серед головних нормативно-правових актів, що регулюють основи охорони навколишнього природного середовища, є такі Закони України: “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р., “Про охорону атмосферного повітря” від 16 жовтня 1992 р., “Про радіаційний світ” від 3 березня 1993 р., “Про захист рослин” від 30 червня 1993 р. тощо. До того ж деякі відносини у сфері охорони та охорони навколишнього природного середовища врегульовано кодексами земельним, водним, лісовим, про надземні та підземні води. Крім того, Законами України “Про плату за користування землею” від 3 липня 1992 р. та “Про ветеринарну медицину” від 25 червня 1992 р. Важливе значення у вирішенні цього питання має також постановою Верховної Ради України “Про порядок обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і фізичних осіб у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища” від 29 жовтня 1992 р.

Екологічні права та обов'язки громадян України найповніше закріплено в Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища”. Згідно з цим Законом, громадянин України має право на безпечне довге життя й здоров'я навколишнє природне середовище: одержання в установленому порядку повної та достовірної екологічної інформації тощо. До того ж і в Конституції України записано: “Кожен має право на безпечне довге життя й здоров'я довкілля та на відшко-

дування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення”.

Аналогічні формулювання пояснюються тим, що таке право – одне з головних прав людини. Цьому праву відповідає обов'язок держави забезпечувати здійснення санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на поліпшення та оздоровлення навколишнього природного середовища.

Гігієнічне нормування стосується наукового обґрунтування гігієнічних нормативів для повітря населених пунктів і виробничих приміщень, для води й продуктів харчування, для будівельних матеріалів і предметів одягу тощо. На основі вивчення впливу факторів навколишнього середовища розробляють гігієнічні норми, *Гігієнічним нормативом* називають строго визначений *діапазон параметрів фактора середовища, який є оптимальним або принаймні не є небезпечним з точки зору збереження нормальної життєдіяльності й здоров'я людини, людської популяції і майбутніх поколінь*. При такому нормуванні фактори навколишнього середовища не повинні негативно впливати на фізичний і психічний розвиток людини, її самопочуття, працездатність, репродуктивну функцію та санітарні умови життя. Регламентуються також і соціальні фактори, які викликають втому людини, знижують функції організму й працездатність. Гігієнічне нормування забезпечує оптимальний стан організму в процесі навчання, виховання, трудової діяльності і всього життя.

У зв'язку з тим що в реальних умовах людина відчуває на собі комбіновану, комплексну і сполучену дію хімічних, фізичних та біологічних факторів навколишнього середовища і це реальне навантаження визначає можливі зміни у стані здоров'я, введено поняття *максимально допустиме навантаження (МДН)*. Під цим поняттям слід розуміти таку максимальну інтенсивність дії всієї сукупності факторів навколишнього середовища, яка не виявляє прямого чи побічного шкідливого впливу на організм людини та її нащадків і не погіршує санітарних умов життя. Гігієнічні нормативи мають законодавчу силу і є юридичною основою для санітарного контролю. Гігієнічні вимоги втілюються в життя шляхом законодавчих актів і санітар-

ного законодавства, запобіжного і поточного санітарного нагляду, санітарної просвіти й диспансеризації.

З метою підготовки гігієнічних нормативів і санітарних правил та контролю за проведенням санітарно-гігієнічних заходів у системі Міністерства охорони здоров'я України створено санітарно-епідеміологічну службу з установами, що носять назву санітарно-епідеміологічних станцій. СЕС здійснюють запобіжний і поточний нагляд, вивчають санітарний стан населених місць, проводять заходи в ділянці попередження й боротьби з інфекційними, професійними та іншими захворюваннями.

Запобіжний нагляд починається з перевірки збереження гігієнічних норм і санітарних правил у процесі проектування та будівництва різноманітних об'єктів і закінчується прийомом об'єкту в експлуатацію. Поточний державний санітарний нагляд полягає у систематичному нагляді за санітарним станом об'єктів в процесі їх експлуатації. Якщо встановлено порушення санітарних норм і правил, співробітники СЕС мають право притягати порушників до відповідальності. Отже, *санітарія*, назва якої походить від латинського слова *sanitas* і також означає здоров'я, є *проведення практичних заходів для здійснення вимог гігієни з метою охорони й зміцнення здоров'я населення*.

Управління в царині охорони атмосферного повітря здійснюють Кабінет Міністрів України, міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство охорони здоров'я України, місцеві органи державної виконавчої влади, інші державні органи. До їхніх функцій входять стандартизація й нормування в цій сфері. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" спрямований на збереження сприятливого стану атмосферного повітря, його відновлення й поліпшення для екологічного забезпечення життєдіяльності людини, відвернення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище. Він визначає правові й організаційні основи, екологічні вимоги в царині охорони та використання атмосферного повітря.

Водний кодекс України регулює прав відносини з метою забезпечення, науков обґрунтування, раціонального використання вод для потреб населення й галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони від забруднення, засмічення та вичерпання запобігання шкідливим діям вод і ліквідації їхніх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водовикористання. Усі спори з питань використання охорони вод і відтворення водних ресурсів розглядаються державними органами охорони навколишнього природного середовища водного господарства, геології, місцевими радами народних депутатів, судом.

Внаслідок катастрофічного погіршення стану навколишнього середовища загальний рівень здоров'я населення України в останні роки різко знизився. Смертність перевищує народжуваність. Порушились генетичні процеси, народження дітей з різними спадковими хворобами збільшилось у 2-4 рази. Україна посіла перше місце у світі за рівнем дитячої смертності. Зменшилась тривалість життя людей на 6 років, виріс показник первинної інвалідизації.

Відбудова самостійної держави потребує високої продуктивності праці, формування нового, вищого рівня правосвідомості та правової культури населення. Великого значення у світлі цього набувають правове виховання, правова освіта. Впевнений, що розуміння основ конституційного, екологічного та інших галузей права – необхідна умова життєдіяльності кожного громадянина України.

Література

1. Конституція України.
2. Правознавство. К., Юрінком Інтер 2002.
3. Загальна гігієна // Посібник для практичних занять / За ред., І. І. Даценко, - Львів: ЛДУ, 1992.
4. Шандала М. Г., Звиняцковский Я. Й. Опасная среда и здоровье населения. К.: Наук, думка, 1988.
5. Шицкова А. П., Новиков Ю. В. Гармония или трагедия? Научно-технический прогресс, природа, человек / Отв. Ред. З. И. Казначеев. -М.: Наука, 1989.